

די יונהס און דער וואַלפּיש¹ אַדער ס'איז שווער צו זיין אַ נביא²

דעם 25סטן יאָנואַר איז פֿאַרגעקומען אין פֿאַריז אינעם דעזשאַזע-טעאַטער³ אַ פֿאַרשטעלונג אויף ייִדיש פֿון דער פּיעסע די יונהס און דער וואַלפּיש פֿון חיים סלאָוועס⁴, געשפּילט פֿונעם טעאַטער-קריז בנים פֿאַריזער ייִדיש-צענטער.

פֿאַטאַ : פּאַני באַראַרע

1

איצט מאַכט זיך נאָך אַ באַגעגעניש. רענע קאַלושינסקי, אַ מיטגלידערין פֿונעם פֿאַריזער ייִדיש-צענטער און אַ ייִדיש-לערערקע, האָט זיך באַקענט מיט שאַרלאַט מעסער און האָט איר פֿאַרגעלייגט צו שאַפֿן אַ טעאַטער-וואַרשטאַט אויף ייִדיש. „אין אַנהייב איז אונדזער ציל – דערציילט רענע – געווען הנאה²⁴ צו האָבן פֿון שפּילן אויף ייִדיש. מיר האָבן אַנגעהויבן פֿון אימפּראָוויזאַציעס, נאָר שפּעטער האָבן מיר שוין געוואָלט שפּילן אמתע טעקסטן – אַב²⁵ ניט צו שווער פֿאַר אַנהייבערס. שאַרלאַט האָט פֿאַרגעלייגט די יונהס און דער וואַלפּיש.“

[סוף זייט 8]

רעליגיעזער טעמע ? „חיים סלאָוועס, וואָס איז אַנגעקומען פֿון ביאַליסטאָק קיין פֿאַריז אין 1926, איז געווען אַנגעזאַפּט¹⁸ מיט דער ייִדישער טראַדיציע, און האָט ניט געוואָלט זיך אַפּשיידן פֿון איר. פֿאַרקערט, ער האָט געוואָלט דורכפֿירן אַ סינטעז צווישן אַן אַרכאַישער ייִדישער פֿאַרעם און אַ נייעם מאַדערנעם אינהאַלט, און דאָס אַלץ אין אַ פֿאַלקסטימלעכן טאָן. סלאָוועס האָט אַנגעשריבן די פּיעסע ווי אַ מעטאַפֿאָרע פֿונעם גורל¹⁹ פֿונעם ייִדישן פֿאַלק בשעת²⁰ דער צווייטער וועלט-מלחמה²¹. שפּעטער אָבער האָט ער זי איבערגעאַרבעט פּדי²² זי זאָל זיך בעסער צופאַסן צו דער קאָמוניסטישער אידעאָלאָגיע. ס'האָט זיך באַקומען אַ שטאַרק פֿאַליטישע פּיעסע מיט אַ קאָמפּליצירטן סיפּור-המעשה²³ און איבער פּוֹציק העלדן. פֿון דעם האָב איך געמאַכט אַן אַדאַפּטאַציע וואָס גייט צוריק צו דער פּורים-שפּיל און צו מער אוניווערסאַלע אידעען.“

דער טעאַטער-קריז בנים פֿאַריזער ייִדיש-צענטער קען זיך גאָר נישט אָפּוונדערן⁵ : פֿון אַ ייִדיש-רעדנדיקן וואַרשטאַט⁶ איז ער אַריבערגעשפּרונגען גלייך אויף דער בינע⁷ פֿונעם פֿאַריזער טעאַטער דעזשאַזע, איינברענגענדיק זיך⁸ דעם שטאַפּל⁹ פֿון אַ סוף-יאָר שול-פֿאַרשטעלונג¹⁰. און נאָך דערצו האָט אַ פּראָפּעסיאָנעלער פּראָדוצענט פּילמירט דעם ספּעקטאַקל¹¹ ! די פּיעסע איז אַ באַנייטע ווערסיע פֿונעם תנכּישן ספֿר יונה¹² – אַ געשיכטע פֿון אַ מענטשן וואָס האָט ניט געוואָלט זיין קיין נביא. מיט אַן אַקטיאָר קען אַ מאָל טרעפֿן פּונקט דאָס זעלביקע : דער וואָס וויל נישט, ווערט עס, און קאַפּויער¹³... די פֿאַרשטעלונג קומט אַרויס פֿון אַ פֿאַר באַגעגענישן. צו ערשט האָט שאַרלאַט מעסער, אַ פּראָפּעסיאָנעלע רעזשיסאָרשע¹⁴ און אַ ייִדיש רעדנדיקע, זיך באַקענט מיט דער פּיעסע פֿונעם פֿאַריזער שרייבער חיים סלאָוועס. „שוין מיט עטלעכע יאָרן צוריק האָב איך געהאַט געלייגענט די פּיעסע, וואָס איז מיר שטאַרק געפֿעלן דערפֿאַר וואָס זי באַרירט טיפּע טעמעס מיט אַ סך הומאָר און ליכטקייט, ווי אַן אמתע¹⁵ פּורים-שפּיל.“ צי איז עס ניט אַ חידוש¹⁶ אַז דער מחבר¹⁷, אַ קאָמוניסט, האָט זיך באַניצט מיט אַזאַ

1. Les Jonas et la Baleine/The Jonahs and the Whale 2. novi prophète/prophet 3. Théâtre Déjazet 4. khaim Sloves (1905-1988) 5. n'en revient pas/can't get over it 6. atelier/workshop 7. scène/stage 8. économisant/saving, here bypassing 9. étape/stage 10. sof-... représentation de fin d'année/«end-of-term school play» 11. (איראָס) 20 12. tana'khishn seyfer yoyne le livre de Jonas dans la Bible/The Biblical Book of Jonah 13. et inversement/and the opposite 14. metteur en scène (fém.)/director (fém.) 15. e' mèse vrai/real 16. khidesh surprenant/surprising 17. mekhaber auteur/author 18. impregné/permeated 19. goyrl destin/fate 20. besha's pendant/during 21. mil khome guerre/war 22. kede'y afin que/so that 23. siper-hamayse intrigue/plot 24. hanoe plaisir/pleasure 25. pourvu que/as long as

אַ גרוס פון דער אַלטער

מרים אולינאווער

יאנוואַר 2004 איז אַרויסגעקומען אין פאַריז אַ בוך לידער פון דער יידישער דיכטערין¹ מרים² אולינאווער (?1890–1944). אַזאַ בוך איז אַ זעלטנקייט אויף דער ליטעראַרישער וועלט : אַ צווייטפראַכיקע אויסגאַבע³ וואָס אַנטהאַלט 108 לידער אויף יידיש, דאָס רובֿ⁴ פון זיי איבערגעזעצט אויף פראַנצייזיש, אַ פרטימדיקן⁵ ביאָגראַפֿישן און קריטישן אַרנפֿיר (אויך אויף צוויי שפראַכן) און אַ גלאַסאַר מיט די שווערע אָדער דיאַלעקטישע ווערטער. (צו פֿאַרקויפֿן אין דער מעדעם־ביבליאָטעק, פּריז : 14 איראַס).

בוך, *דער באַבעס אויזל*¹⁴, מיט אַ באַגייסטערטער הקדמה¹⁵ פֿונעם באַרימטן יידיש־עברעיִשן שרייבער און קריטיקער דוד פֿרישמאַן¹⁶. זי האָט פֿלאַנירט אַרויסצוגעבן נאָך אַנדערע בענד לידער, ווי „שבת“¹⁷, „אין טאַטע־מאַמע־לאַנד“, אָדער „כעלעמאָדע“ (אַ ציקל וועגן די כעלעמער נאַראַנים¹⁸), נאָר ניט באַוווּזן עס צו טאָן. זי האָט זיך ניט קיין סך באַטייליקט אינעם עפֿנטלעכן¹⁹ ליטעראַרישן לעבן, אָבער ביי זיך אין דער היים האָט זי געהאַט אַ מין „ליטעראַרישע שטובֿ“²⁰ – וווּ עס זענען געקומען אַזעלכע שרייבער ווי ישעיה שפּיגל²¹, חיים־לייב פֿוקס²² אָדער ריקודה פֿאַטאַש²³. די דאָזיקע טראַדיציע זיך צו טרעפֿן אין אולינאווערס דירה²⁴ איז ווייטער אָנגעגאַנגען אין לאַדזשער געטאָ (1940–1944). דער אומלעגאַלער ליטעראַרישער קרייז איז באַשטאַנען פֿון 10–15 שרייבער, צווישן אַנדערע ישעיה שפּיגל, חווה ראָזענפֿאַרבֿ²⁵, שימחה־בונים שאַיעוויטש²⁶ (דער מחבר²⁷ פֿון דער באַרימטער געטאָ־פֿאַעמע *לילך־לילך*²⁸), און ירחמיאל בריקס²⁹. מרים אולינאווער מיט איר משפּחה³⁰ זענען פֿאַרשיקט³¹ געוואָרן אין אויגוסט 1944 אין אוישוויץ, וווּ זי איז גליַך אומגעברענגט געוואָרן³².

מרים אולינאווער און איר פֿאַעטישער וועג זיינען פֿול מיט פֿאַראַדאַקסן. היינט צו טאָג אַ פֿאַרגעסענע, איז זי אין אָנהייב פֿון די צוואַנציקער יאָרן געווען איינע פֿון די באַקאַנטסטע יידישע דיכטערנס. כאָטש³ זי איז געבוירן געוואָרן און האָט געלעבט אַ גאַנץ לעבן אין דער גרויסער אינדוסטריעלער שטאָט לאַדזש (אַחוץ⁷ אַ קורצער צייט וואָס זי האָט פֿאַרברענגט ביי איר זיידן אין אַ שטעטל), איז דער הויפּטמאָטיוו פֿון איר פֿאַעזיע דווקא⁸ דאָס טראַדיציאָנעלע יידישע לעבן אין שטעטל. זי האָט געשאַפֿן אַזאַ פּערפֿעקט בילד פֿון אַ שטעטלדיקער באַבע, אַז די לייענער (און אַפֿילו⁹ ליטעראַטור־קריטיקער) האָבן געמיינט אַז דאָס זענען אירע אייגענע זכרונות¹⁰. זי איז געווען אַ פֿרומע – געהאַלטן פּשרות¹¹, געצונדן ליכט און געטראָגן אַ שייטל¹² – אָבער דאָס האָט איר גישט געשטערט אויפֿצונעמען אין דער היים יונגע יידישע שרייבערס און זיך צו באַטייליקן אין די מאָדערניסטישע זשורנאַלן פֿון לאַדזש און וואַרשע. זי האָט אָנגעהויבן שרייבן גאַנץ יונג, פֿרֿיער אין פּויליש, רוסיש און דייטש – די דריי שפראַכן פֿון לאַדזש – נאָר באַלד איז זי אַריבער אויף יידיש. אירע לידער האָט זי געדרוקט אין פֿאַרשיידענע צייטשריפֿטן און זאַמליכער¹³. אין 1922 איז אַרויס איר איינציק

אַ פֿאַר פֿראַגעס דער רעדאַקטאָרשע, נאַטאַליאַ קריניצקאַ :

1. פֿאַר וואָס האָט איר באַשלאָסן צו אַרבעטן איבער מרים אולינאווער ?

אולינאווערס לידער זענען פֿאַר מיר געווען אַן אַנטפֿעלקונג³³. דאָס ערשטע ליד וואָס כ'האַב געלייענט איז געווען „פּוטערן־ברויט“ – כ'בין פֿאַרפּישוֹפֿט געוואָרן³⁴ פֿון דער היימישקייט, צערטלעכקייט³⁵ און בענקשאַפֿט וואָס מען פֿילט אין דעם ליד. ווען כ'האַב געענדליק לייענען דער *באַבעס אויזל*, האָב איך געוואָלט זיך דערוויסן עפעס וועגן דער דיכטערין און לייענען אַנדערע לידער – ס'האַט זיך אָבער אַרויסגעוויזן³⁶ אַז מע ווייסט זייער ווייניק וועגן איר לעבן און שאַפֿן. דערפֿאַר האָב איך געוואָלט דורכפֿירן די דאָזיקע פֿאַרשונג³⁷.

2. ווי אַזוי האָט איר געפֿונען די לידער וואָס זענען ניט געווען אין דער *באַבעס אויזל* ?

די לידער זענען געווען צעשפּרייט³⁸ אין דער פֿאַרמלחמהדיקער³⁹ פרעסע. איך האָב אָנגעהויבן מיט לאַדזשער צייטשריפֿטן און צייטונגען, און שפּעטער געזוכט אין פֿאַרשיידענע פּובליקאַציעס פֿון וואַרשע און אַנדערע שטעט. אַ סך מאַטעריאַלן האָב איך געפֿונען אין דער מעדעם־ביבליאָטעק אין פֿאַריז, אָבער כ'בין אויך געפֿאַרן אין לאַדזש, וואַרשע, ניו־יאָרק און ירושלים⁴⁰. ס'איז מיר זייער צו

הילע פֿון אַניק פֿריס־מאַרגוליס

1. poétesse/poetess 2. miryam 3. publication 4. dos rov la plupart/most 5. pro'timdikn détaillé/detailed 6. bien que/although 7. akhu'ts à part/except for 8. dafke justement/precisely 9. afil e même/even 10. zikhroynes mémoires/memoirs 11. kashres cacherout/kashrut 12. perruque/wig 13. recueils/anthologies 14. ... oytser *Le Trésor de grand-mère/Grandmother's Treasure* 15. hagdom introduction 16. dovid ... (1860-1922) 17. shabes le shabbat/the Sabbath 18. les "sages" de Chelm/the fools of Chelm 19. public 20. salon littéraire/literary salon 21. yeshaye ... (1906-1990) 22. khaim... (1897-1984) 23. rikude ... (1903-1965) 24. dire appartement/apartment 25. khave ... (1923) 26. simkhe-bunim ... (1907-1944) 27. mekhaber auteur/author 28. le'kh-lekho Gen. 12 : 1, *Quitte ton pays/Get thee out of thy country* 29. yerakhmiel ... (1912-1974) 30. mishpokhe famille/family 31. déportés/deported 32. assassinée/killed 33. révélation 34. farkisheft enchantée/enchanted 35. tendresse/tenderness 36. il s'est avéré/it turned out 37. recherche/research 38. éparpillés/scattered 39. farmil kho'mediker d'avant-guerre/pre-war 40. yerushol aim Jérusalem

ז'האַט³ געוואָלט גאַטס פֿייער זען –
זאַלץ-פֿאַרשטיינט⁴ געבליבן שטיין ;
צווישן מצער, צווישן סדום⁵
שטייט זי, שטייט זי עד-היום⁶.

און אַ קעכין⁷ אַלט און געלב⁸,
פֿויל צו גיין אין שפּיזגעוועל⁹,
ווען זי האָט אין שטוב שוין אַלץ
צום געקעכץ¹⁰, אַחוץ¹¹ נאָר זאַלץ –

קריכט צו לוטס פֿאַרשטיינטן ווינב,
קרישלט¹² שטיקער פֿון איר לינב.
מ'פֿירט אַזוי זיך עד-היום
צווישן מצער, צווישן סדום.

הילע פֿון „דער באַבעס אוצר“

מען לייגט שוין דאָ אין שטעטעלע
בײַ אונדז הינט דראָטן אָן,¹
טאָ וויל איך רופֿן גאַט דעם האָר
אַצינד² צום טעלעפֿאַן.

האַללאַ! אַ גרוס פֿון שטעטעלע!
מען לאָדנט³ און מען וועגט⁴!
דאָס האָט דאָך צירל הינט בײַ אונדז
קאַרטאַפֿל אָפּגעלייגט⁵!

האַללאַ! אַ גרוס פֿון שטעטעלע!
מען רודערט⁶ און מען אינלט!
זי האָט קאַרטאַפֿל – הונדערט קערץ⁷ –
פֿאַר הונגריקע צעטיילט!

האַללאַ! הער, גאַט אין הימל, הער!
און איר מלאַכים⁸, הערטס!
איר זאַלט דעם זכות⁹ פֿון צירלען הינט
אויך וועגן אויף די קערץ¹⁰!

1. fils, lignes/wires, lines 2. אַליין *ici* poser/*here* put in
3. on charge/they're loading 5. on pèse/they're
weighing 6. mis de côté/put aside 7. on s'agite/they're
bustling 8. boisseaux/bushel, *sing.* קאַר(ע)ץ 9. mal okhim
anges/angels, *sing.* מלאַך malekh 10. skhus mérite/merit
11. au boisseau/by the bushel.

3 פונעם ציקל „דער באַבעס אוצר“
פוטערן-ברויט

ווען ס'פוטערן-ברויט פֿאַלט אויף דער ערד מיר אַראָפּ,
דאָ נעמט זיך צעשאַקלען דער באַבעשיס² קאַפּ:
– „אַ סימן³, מײַן לעבן, אַ סימן, מײַן קינד,
דער חתן⁴ איז ערגעץ וווּ הונגריק אַצינד⁵“.

אַ, ווידער זען וואָלט איך דער באַבעשיס קאַפּ
זיך שאַקלען, ווען ס'פוטערן-ברויט פֿאַלט מיר אַראָפּ,
דער באַבעשיס חנדל⁶, אין שטערן דעם קנייטש⁷,
צי הערן דעם ליבן, דעם היימישן⁸ טייטש⁹!

1. pain beurré/bread and butter 2. באַבעשיס: די עניני פֿון באַבע 3. simen
signe/sign 4. khosn fiancé 5. איצט 6. kheyndl charme/charm
7. ride/wrinkle 8. familier/familiar 9. interprétation.

1. khumesh Pentateuque/Pentateuch 2. Lots ... la femme de Loth/
Lot's wife 3. זי האָט 4. transformée en bloc de sel/turned into a pillar
of salt 5. mitsar ... sdom entre Mitsar et Sodome/between Mitsar
and Sodom 6. ad-hayo'm בײַ הינט 7. cuisinière/cook (*fem.*) 8. געל
9. épicerie/grocery 10. mets/dish 11. akhu'ts sauf/except for 12. ef-
frite/chips off.

[סוף פֿון זײַט 2]

ניץ געקומען⁴¹ דער ישראליקער⁴² אינדעקס פֿונעם אינהאַלט פֿון דער
ייִדישער פרעסע⁴³: אַן דעם וואָלט איך קיין מאָל ניט אַנטדעקט די
לידער אין די טאַגצייטונגען, צום ביישפּיל אין דעם וואַרשעווער
227ט. כ'האַב באַוויזן איינצואַמלען אַ פֿופֿציק לידער, נאָר כ'בין
זיכער אַז ס'איז ניט אירע אַלע ווערק: קודם-כֿל⁴⁴ זענען אַלע כתב-
ידן⁴⁵ מיט נאָך ניט געדרוקטע לידער פֿאַרפֿאַלן געוואָרן אין אושוויץ,
און אַפילו פֿון די שוין געדרוקטע וועט מען מן-הסתם⁴⁶ נאָך געפֿינען אַ
פֿאַר.

3. פֿאַר וואָס מיינט איר אַז אולינאָווערס פּאַעזיע איז וויכטיק פֿאַר
אונדז הינט?

אולינאָווער האָט אויסגעאַרבעט אַן אייגענעם אַריגינעלן סטיל, וואָס
פֿאַרנעמט אַ באַזונדער אַרט אין דער ייִדישער פּאַעזיע. ס'איז
גלייכצייטיק פֿאַלקסטימלעך און מאָדערן, רעליגיעז און וועלטלעך⁴⁷,
ייִדישלעך און אוניווערסעל, מעלאַנכאָליש און פֿול מיט אַ צאַרטן
הומאָר. הינט צו טאָג פֿאַרגעסט מען אָפֿט ווי רייך און פּילזייטיק⁴⁸ איז
געווען דאָס ייִדישע לעבן – און די ייִדישע פּאַעזיע – אינעם
פֿאַרמלחמהדיקן פּוילן. אולינאָווערס בוך גיט אונדז אַן אַריינבליק אין
אַט דער וועלט – אַן אמתדיקן⁴⁹, „גרוס פֿון דער אַלטער היים“.

בתיא בויס⁵⁰, וואָס האָט איבערגעזעצט די לידער
אויף פֿראַנצייזיש, דערקלערט:

דאָס שווערסטע איז געווען צו געפֿינען אויף פֿראַנצייזיש דאָס
פּשטות⁵¹ פֿונעם אַריגינאַל און זען אַז עס זאָל נישט ווערן קינדיש.
ביים אַנשטרענגען זיך⁵² צו דעם האָב איך טאַקע געפֿונען טיפּקייטן

41. était utile/was useful 42. yisroel diker israélien/Israeli 43. Index to Yiddish Periodicals (Jerusalem) 44. koydemkol tout d'abord/
first of all 45. ksav-yadn manuscrits/manuscripts 46. minasta'm probablement/probably 47. laïc/secular 48. à multiples facettes/multi-
faceted 49. e'mesdikn vrai/real 50. basye... Batia Baum 51. pashtes simplicité/simplicity 52. en m'efforçant/ while striving 53. soydes
secrets 54. gufe même/itself.

דער דאָזיקער טעקסט איז אָנגעקומען פֿון אַ ייִדיש־תּלמידה¹ פֿונעם דריטן יאָר אין לאַנדאָנער יוניווערסיטי קאָלעדזש². בײַ זײ אין קלאַס האָט מען געלייענט אַ דערציילונג פֿונעם לעצטנס פֿאַרשטאַרבנעם שרעבער יאָסל בירשטיין (זעט טעם־טעם נומ' 42), מיטן טיטל „וױ ביסטו שלמהלע“³. די מעשה⁴ שפּילט זיך אָפּ אין אַן אויטאָבוס אין ירושלים⁵. אַן עלטערע פֿרוי, שיפֿרה⁶, באַגעגנט דאָרטן אַן אַלטן חֲבֵר⁷, שלמה, װאָס זי האָט נישט געזען שױן פֿערציק יאָר. איידער זי באַװיזט⁸ צו רעדן מיט אים, דאָרף זי אַראָפּגיין פֿון אויטאָבוס. דער װיטערדיקער טעקסט איז אַ המשך⁹ פֿון אָט דער דערציילונג. די לערערין פֿונעם קלאַס, חיהלע ביר¹⁰, זאָגט: „מיר פֿילן אַז יאָסל בירשטיין פֿערזענלעכקייט און כּװח“¹¹ אַלס שרעבער און דערציילער אינספּירירט און װעט לאַנג אינספּירירן תּלמידים פֿון ייִדיש“.

שיפֿרהלע די שיינע פֿון לילי אַקאַלאַני קאַן

שיפֿרה איז געזעסן אין איר צימער אין ירושלים אָבער אירע געדאַנקען זענען געפֿליגן װײַט, װײַט ביז צום היימישן אַלטן שטעטל װוּ זי איז געבוירן און דערצױגן געװאָרן מיט אַזאַ לאַנגער צײַט צוריק. זי האָט נישט געטראַכט װעגן

דער אַלטער היים און די מענטשן װאָס זי האָט דאָרט געקענט, ביז יענער װאָך אױפֿן געפֿאַקטן אויטאָבוס, װען איר אַלטער גוטער פֿרײַנד שלמהלע האָרטשטיין האָט זיך פּלוצעם¹² באַװיזן לעבן איר. װאָס פֿאַר אַ חרטה¹³ האָט זי געהאַט צוליב דעם, װאָס זי איז אַראָפּ פֿון אויטאָבוס ! זי איז צעטומלט¹⁴ געװאָרן און האָט נישט געװאָלט די פּאַסאַזשירן זאָלן שרײַען אױף איר, אָבער װען זי איז שױן געשטאַנען אױף דער גאַס און געקוקט אױפֿן אַװעקפֿאַרנדיקן אויטאָבוס, איז זי אַזױ אומעטיק¹⁵ געװאָרן אַז זי האָט זיך שײַער נישט צעכליפּעט¹⁶. זינט דעם טאָג האָט זי אָנגעהױבן אַ סך טראַכטן װעגן אירע מיידלשע יאָרן און איר טײַערן חֲבֵר שלמהלען, מיט װעמען זי האָט געװאָלט חתונה האָבן¹⁷.

בילד פֿון „דינע געסלעך - ירושלים“ פֿון יאָסל בירשטיין. צײַכענונג : נורית ענבר־שני

כאַטש¹⁸ זי װאָלט געקאַנט אויסקלייבן יעדן איינעם פֿון די בחורים¹⁹ אין שטעטל (אַפֿילו²⁰ משה זלמן²¹ דעם נגידס זון²² האָט געכאַפּט פֿאַר איר די פּפרה²³), האָט זי נישט געװאָלט הערן פֿון תּנאָים²⁴ מיט קיינעם אַחוץ²⁵ מיט שלמהלען. טאַטע־מאַמע האָבן אָבער נישט מספּים געװען²⁶. זיי האָבן שױן געהאַט אַ שידוך²⁷ אין זינען²⁸ פֿאַר איר און האָבן נישט געװאָלט הערן קיין איינציק װאָרט װעגן שלמהלען, אַ בחור אַן ייִחוס²⁹. שיפֿרהלע האָט פּרובירט מיט אַלע פּוחות איבערצוצײַגן די עלטערן. זי האָט געבעטן מיט גוטן און מיט טרערן, זי האָט דערקלערט און געסטראַשעט³⁰ און געבראַכט אַנדערע מענטשן זיי זאָלן אױך פּרובירן. אָבער ס'האַט גאָרנישט געהאַלפֿן. שיפֿרה האָט זיך אָבער געגעבן אַן עצה³¹. צוזאַמען מיט שלמהלען

האַבן זיי פּלאַנירט צו אַנטלױפֿן. זיי האָבן אַליץ צוגעגרייט שטילערהײַט, קײנער זאָל נישט װיסן. סוף־כל־סוף³² איז געקומען די נאַכט װען זיי האָבן באַשטימט אַװעקצופֿאַרן.

אָבער דער גורל³³ האָט געװאָלט אַנדערש, האָט שיפֿרהלע געטראַכט זיצנדיק אין איר קליין צימערל אין ירושלים. אָט דעם טאָג איז אויסגעבראַכן די מלחמה³⁴. די דײַטשן זענען אַרײַן אינעם שטעטל. די ייִדן האָט מען פֿאַרשיקט³⁵ אין לאַגערן. די עלטערן זענען אומגעקומען³⁶ און שלמהלען האָט זי מער נישט געזען. נאָך דער מלחמה איז איר געלונגען³⁷ צו קומען קיין ישראל³⁸ און קײנער האָט נישט געװאָלט הערן װעגן אירע שרעקלעכע דערפֿאַרונגען „דאָרטן“. זי האָט זיך טאַקע אױך נישט געװאָלט דערמאַנען אין די זאַכן. דאָס לעבן איז געװען שױער. זי האָט געװוינט אין „מעברות“³⁹ און דאָרטן האָט זי געטראַפֿן איר מאַן. זיי זענען געקומען קיין ירושלים, זי האָט געאַרבעט אין אַ קרעמל⁴⁰ און אויסגעהאַדעװעט⁴¹ פֿיר קינדער. מיט צען יאָר צוריק איז איר מאַן געשטאַרבן און זי איז געבליבן אַן אַלמנה⁴². די קינדער זענען געװען גוטע, אָבער דריי פֿון זיי האָבן געװוינט זײַער װײַט : איינער אין אַמעריקע, איינע אין פֿאַריז, איינע אין אויסטראַליע. נאָר איין זון איז געבליבן אין ישראל. זי האָט געטראַכט װעגן די קינדער און איר פֿאַרלוירענעם חֲבֵר שלמהלען און זי איז געװאָרן נאָך אומעטיקער.

„פֿאַר װאָס בין איך דעמאָלט אַראָפּ פֿון אויטאָבוס?“ האָט זי זיך געפֿרעגט. „װען איך װאָלט געהאַט כאַטש אַ ברעקעלע⁴³ צײַט צו רעדן מיט מיין שלמהלען, װאָלט איך געװען צופֿרידן“. אַזױ האָט זי געטראַכט זיצנדיק אַליין אין איר צימער.

פּלוצעם האָט זי געהערט אַ קלאַפּ אין טיר. זי האָט גענומען איר שטעקן אין האַנט און איז צוגעגאַנגען צו דער טיר. זי האָט געעפֿנט און דערזען איר זון, דעם װאָס װױנט אין ירושלים. לעבן אים איז געשטאַנען נאָך אַ מענטש. זי האָט נישט געגלייבט די אייגענע אויגן – עס איז טאַקע געװען שלמהלע ! זיי זענען אַרײַן אין שטוב און שלמהלע האָט דערציילט װי ער איז אַראָפּ פֿון אויטאָבוס נאָך איר, נאָר זי איז שױן פֿאַרשוװנדן געװאָרן. ער האָט פּרובירט אויסגעפֿינען איר אַדרעס אָבער געקענט בלױז איר מיידלשן נאָמען. ער האָט שױן געמײנט אַז ס'איז פֿאַרפֿאַלן⁴⁴. אָבער איין טאָג האָט אַ פֿרעמדער מענטש אים אָנגעקלונגען און דערקלערט אַז זײַן מוטער, שיפֿרה, האָט אים דערציילט װעגן איר טײַערן חֲבֵר װאָס זי האָט געזען אױפֿן אויטאָבוס. דאָס איז טאַקע געװען דאָס ערשטע מאָל װאָס איינס פֿון די קינדער האָט געהערט עפעס װעגן דער מאַמעס פֿאַרגאַנגענהײַט. ער איז געװען אַזױ געריט⁴⁵ אַז ער האָט באַשלאָסן צו געפֿינען שלמהלען און אים ברענגען צו דער מאַמען. און אַזױ האָט ער טאַקע געטאַן.

[8 סוף זײַט 8]

1. talmide étudiante/student (fem.) 2. London University College 3. ... shl o'y mel e ירושלים - געסלעך 4. mayse histoire/story 5. yerushol aim Jérusalem 6. shifre dim. (אַקספֿאַרד, 2003) 7. shi'frele 8. khaver ami/friend 9. réussit/manages 10. hemshekh suite/sequel 11. Khayel e Beer 12. koyekh force/strength pl. כּװח 13. soudain/suddenly 14. kharote regret 15. déconcertée/confused 16. triste/sad 17. elle a failli fondre en larmes/ nearly burst into tears 18. sha'sene ... se marier/get married 18. bien que/although 19. bo'kherim jeunes gens/young men 20. afile e même/ even 21. moyshe zal men 22. ... noigids ... le fils du notable/the rich man's son 23. ... kapore 24. tnoim fiançailles/engagement 25. akhu' ts sauf/except for 26. maskim ... n'étaient pas d'accord/didn't agree 27. shidekh parti/match 28. האָבן 29. avoir en tête/to have in mind 29. ... yikhes sans naissance/from a poor background 30. menacé/threatened 31. ... eytse elle s'est débrouillée/found a solution 32. sofkl -sof finalement/at last 33. goyr l destin/fate 34. mil khome guerre/war 35. déportés/deported 36. péri/perished 37. elle a réussi/she succeeded in 38. yisroel Israël 39. maabarot (hébreu/Hebrew) camps de transit/transit camps 40. boutique/shop dim. de/of קראָם 41. élevé/raised 42. almone veuve/widow 43. un tout petit peu/a tiny bit 44. sans espoir/hopeless 45. ému/moved.

ווערער טערשפילן

פֿאַר גוטע קענערס

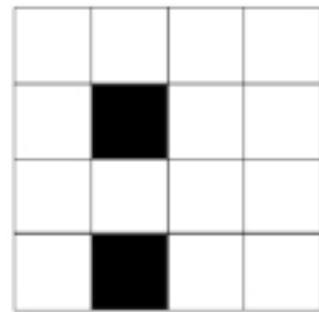
שמעונס שמועסן – קעסטלשפיל מיט אַנאַגראַמען

פֿון שמעון נויבערג

אַנשטאַט דעפֿיניציעס האָט מען אין די צוויי קעסטלשפילן אַנאַגראַמען פֿון אַלע ווערטער וואָס מע דאַרף געפֿינען – מע זאָגט אָבער ניט וווּ אַהין דאַרף אַרײַן יעדער אַנאַגראַם... עס מאַכט ניט אויס! מיט אַ ביסל לאַגיק איז עס גרינג פֿעסטצושטעלן! געדענקט אַז דערבײַ ווערט אויך אַ מאָל געביטן אַ אויף אַ אָדער זיך אויף צ אַ"וו, אָבער אַחוץ דעם – בלויז דער סדר פֿון די אותיות.

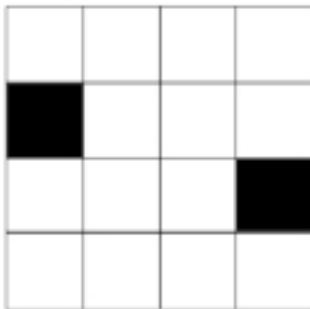
שפיל 1

אַנאַגראַמען פֿון : אַרסט² – אַקסל – טאַרן –
לאַ – סאַמע – סע – קרום

שפיל 2

אַנאַגראַמען פֿון : אַק – גאַר – גראַע – פּאַלע³ –
קאַלב – קעפּ – ראַזע – רב⁴

1. mots croisés/crossword-puzzle 2. טע פּערזאָן „אַר“, 3. pan (de vêtement)/flap, tail (of garment) 4. reb Monsieur/Sir 5. nuque/nape לויט דעם גרויסן ווערטערבוך איז „אַק“ אַ סינאָנים פֿון „נאַקן“

5

ג. ב. : אויב עמעצער פּראָטעסטירט אַז דאָס וואָרט „אַק“ עקזיסטירט ניט, ענטפֿער איך ערשטנס אַז דאָס וואָרט איז פֿאַראַן אין גרויסן ווערטערבוך פֿון דער ייִדישער שפּראַך⁵ – און צווייטנס : אַפֿילו אַן ווערטערבוך איז זייער גרינג צו וויסן, ווי עס דאַרף אויסזען זײַן אַנאַגראַם.

[ענטפֿער זײַט 8]

אַ שפּיל פֿאַר אָנהייבערס

שפּריכווערטער-שפּיל

דער קאַמפּיוטער האָט צעמישט די שורות¹ און די שפּריכווערטער האָבן פֿאַרלאָרן דעם זינען². געפֿיין פֿאַר יעדן אָנהייב אַ פּאַסיקן סוף³.

1. אַז די קאַץ גייט אַוועק... א. איז די בעסטע בקשה⁶.
2. אַ הונט וואָס בילט⁴... ב. שפּילן זיך די מיניז⁷.
3. פֿאַר געלט באַקומט מען אַליץ... ג. און גאַט לאַכט.
4. עס וועט אים העלפֿן... ד. ווי עס טוט זיך.
5. געזונט און פּרנסה⁵... ה. נאָר קיין שכל⁸ נישט.
6. עס רעדט זיך גרינגער... ו. ווי אַ טויטן באַנקעס⁹.
7. דער מענטש טראַכט... ז. בייסט ניט.

1. shures lignes/lines 2. sens/sense 3. ... sof fin appropriée/suitable end 4. aboie/barks 5. parnose gagne-pain/livelihood 6. bakoshe demande/request 7. souris/mice *sing* מויז 8. seykhil raison/reason 9. ventouses/cups (for cupping).

[ענטפֿער זײַט 8]

דער קאָמפּאָזיטאָר וואָס האָט געמאַכט לאַכן פּראַנקרייך פֿון יששכר פּאַטער

ספּערעס. [...] די לידער זענען אַריינגעדונגען²³ אין אַלע שיכטן²⁴ פֿון דער פּאַריזער געזעלשאַפֿט, זענען געזונגען און געפֿינט געוואָרן אין גאַס און אין שטוב. דער טעאַטער איז געוואָרן דער שפּיגל פֿון טאַגטעגלעכן לעבן אין פּראַנקרייך, אַן אויסדרוק פֿון די באַדינגונגען, שטייגער און פֿירונגען בעת²⁵ דער הערשאַפֿט פֿון דעמאָליטיקן קייסער²⁶ לוי נאַפּאָלעאָן, גערופֿן נאַפּאָלעאָן דער דריטער, אַ פּלימעניק²⁷ פֿון נאַפּאָלעאָן באַנאַפּאַרטע. [...]

זשאַק אָפּענבאַך איז געווען אומדערמידלעך²⁸ אין זיין שעפּערישקייט²⁹: [...] אַריבער הונדערט אָפּערעטעס, פֿון זיי מער ווי אַכציק רעאַליזירטע און באַקאַנטע אין זיין צייט. צווישן די, וואָס האָבן אים געברענגט דעם גרעסטן דערפֿאַלג, זענען געווען: *די שיינע העלענאַ, דאָס פּאַריזער לעבן, די פּרינצעסין פֿון געראַלשטיין, די רייבער, די נעמעס פֿון ריין*. אָבער אַן איבערראַשנדיקן³⁰ דערפֿאַלג האָט אים פֿאַרשאַפֿט אַרפֿעוס אין גהנום³¹ (1858). [...]

בכלל³² איז די תקופֿה³³ פֿון נאַפּאָלעאָן דעם דריטנס הערשאַפֿט אין פּראַנקרייך געווען אַ צייט פֿון בלי³⁴ און אויפשטייג³⁵. [...] דער בירגערמייסטער³⁶ זשאַרזש האָוסמאַן האָט די שטאַט פֿונאַנדערגעבויט. [...]

זי האָט באַקומען איר היינטיקן אויסזען. דער לאַזונג³⁷ איז געווען: אינטערנאַציאָנאַלע אַטמאָספֿער, אָבער פֿראַנצייזישע העגעמאָניע. און דאָס האָט זיך בעיקר אַנטפלעקט אויף די געביטן³⁸ פֿון קולטור, קונסט און דענקען. [...] וואַלסן, מאַרשן, גאַלאַפּן און באַרקאַראַלעס פֿון זשאַק אָפּענבאַך זענען געזונגען געוואָרן אויף טריט און שריט³⁹. דערפֿאַר טאַקע האָט ער באַקומען ערנברגערשאַפֿט⁴⁰, איז אויסגעצייכנט געוואָרן פֿון קייסער מיטן אָרדן פֿון „ערן־לעגיאָן“⁴¹ און איז רייך געוואָרן. זיין ווילע⁴², וואָס איז געקרוינט געוואָרן מיטן נאָמען „ווילע אַרפֿעוס“, איז פֿאַרוואַנדלט געוואָרן אין איינעם פֿון די עלעגאַנטסטע טרעפּפּונקטן פֿון דער פּלוצאַקראַטישער געזעלשאַפֿט אין פּאַריז. [...]

זשאַק אָפּענבאַך (1819-1880) איז געווען איינער פֿון די פֿאַרויס־גייערס פֿון דער מאָדערנער אָפּערעטע. פֿון די פֿראַנצייזישע אַלטע פּריילעכע וואָדעוילן, וואָס פּלעגן געשפּילט ווערן אויף די גאַסן אין מאַרקטעג און אין טעג פֿון ירידים², האָט ער אויסגעפֿורעמט ספּעקטאַקלען פֿון הויכן קינסטלערישן ווערט. זייער אינהאַלט איז פֿאַרוועבט געוואָרן³ אויפֿן ראַמאַנטישן באַדן⁴; דאָס איז אַזאַ מין⁵ סאַטירע געשעפט פֿון אַלטע טרובאַדורישע פּאַלקסלידער, צו וועלכע ער האָט קאָמפּאָנירט מוזיק פֿאַר אַרקעסטער, טעקסטן, דעקאָראַציעס. פֿון די פּרימיטיווע פֿאַרסן האָט ער אויסגעשליפֿן⁶ די מאָדערנע אָפּערעטע.

ער איז געווען דאָס זיבעטע קינד ביי זיין פֿאַטער יהודה⁷ עווערעסט, אַן אָפּשטאַמיקער פֿון דער שטאַט אָפּענבאַך, שוין אַן עמאַנציפּירטער ייד, וואָס האָט געהאַט די רעכט מיט זיין משפּחה⁸ זיך איבערצוציען קיין קעלן⁹, וווּ ער האָט פֿאַרנומען די שטעלע פֿון חזן¹⁰ און לערער אין דער אַרטיקער ייִדישער קהילה¹¹. זשאַק האָט פֿון זיין קינדהייט אַן געלערנט שפּילן פֿידל, עס האָט אים אָבער שטענדיק געצויגן דער טשעלאָ¹², און שפּעטער דער הויכער קאָנטראַבאַס. צוזאַמען מיטן פֿאַטער און מיט אַ ברודער, טייל מאָל מיט דער שוועסטער, פֿלעגן זיי שפּילן אויף חתונות¹³ און אין רעסטאָראַנען, וואָס איז געווען אַ טייל פֿון דער פּרנסה¹⁴. ביי זיינע פֿערצן יאָר האָט אים דער פֿאַטער געברענגט קיין פּאַריז, נאָך אַ סך מי¹⁵ אים איינגעאַרדנט אין דער מלוכהשער¹⁶ מוזיק־קאָנסערוואַטאָריע, וווּ ער האָט געלערנט איין יאָר. עס האָט אים געצויגן די סצענע און בעיקר¹⁷ דאָס לייכטע פֿאַרוויילערישע¹⁸ ליד. ער איז אַנגענומען געוואָרן ווי אַן אַרקעסטראַנט־טשעליסט אין דער „אָפּעראַ־קאָמיק“. איינציטיק האָט ער אַנגעהויבן שפּאַן לייכטע מוזיק פֿאַר קליינע מוזיק־אַנסאַמבלען און שלאַגער־לידלעך¹⁹. ער איז אַרויסגעטראָטן ווי אַ סאַליסט אויף עפֿנטלעכע²⁰ קאָנצערטן, האָט אַפֿט געשפּילט אין פּריוואַטע סאַלאָנען און זיין נאָמען איז שנעל פּאָפּולער געוואָרן צווישן ליבהאַבערס פֿון פֿאַרוויילערישער מוזיק אין פּאַריז. [...] צום סוף האָט זיך ביי אים אויסגעקאַכט דער געדאַנק צו גרינדן אַ נייעם מוזיקאַלישן טעאַטער. [...]

דער נייער טעאַטער „בוף פּאַריזיען“²¹, איז שנעל פֿאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ ברעפּונקט²² פֿון דער פֿאַרוויילערישער מוזיק אין פּאַריז. די באַזוכערס האָבן געשטאַמט פֿון אַלע געזעלשאַפֿטלעכע

1. yisokher ... (1912-2004) 2. yaridim foires/fairs 3. tissé/woven 4. ici toile de fond/here background 5. sorte/sort 6. formé/formed 7. yehude 8. mishpokhe famille/family 9. Cologne 10. khazn cantor 11. kehile communauté/community 12. violoncelle/cello 13. kha'senes mariages/weddings 14. parnose gagne-pain/livelihood 15. effort 16. mel u'kheshher d'Etat/state 17. beiker surtout/above all 18. de divertissement/for entertainment 19. chansons à succès/hit songs 20. publics/public 21. Bouffes parisiens (a Paris theater) 22. centre/focal point 23. pénétré/penetrated 24. couches/classes 25. beys pendant/during 26. empereur/Emperor 27. neveu/nephew 28. infatigable/untiring 29. créativité/creativity 30. étonnant/astonishing 31. ge(h)enem enfer/hell 32. bikhla'a'l en général/in general 33. tkufe époque/period 34. épanouissement/blossoming 35. ascension/rise 36. maire ici préfet/mayor here Prefect 37. slogan 38. domaines/areas 39. אומעטום 40. citoyenneté d'honneur/honorary citizenship 41. Légion d'honneur/Legion of Honor 42. villa (maison)/(house)

וואָקאַבולאַר פֿון קלאַסישער מוזיק

דער אָרקעסטער	orchestre/orchestra
דער דיריגענט	chef d'orchestre/conductor
דיריגירן	diriger/to conduct
דער מ'זיקער	musicien/musician
דער קאָמפאָזיטאָר	compositeur/composer
קאָמפאָנירן	composer/to compose
שפילן אויף	jouer de/play (instrument)
דער סאָלאַ	solo
באָגלייטן	accompagner/accompany
די באָגלייטונג	accompagnement/ accompagnement
אַראַנזשירן	arranger/to arrange
די אָפּעראַ	opéra
די אָפּעראַטע	opérette/opera
דער ליברעטאָ	livret/libretto
די סימפאָניע	symphonie/symphony
דער קאָנצערט	concert, concerto
די אַריע	aria
דער כאָר	chorale/choir
די קאַמער-מוזיק	musique de chambre/ chamber music
די פאַרטיטור	partition/score
די שטימע(ע), דאָס קול [kol]	voix/voice
דער שליסל	clef/key
די נאָטע (נאָטן)	note(s)
די גאַמע	gamme/scale
דער אַקאָרד	accord/chord
די רעקאָרדירונג	enregistrement
די פלאַטע	disque/record
די טאַשמע	bande/tape
דאָס קאַמפאָקטל	C.D.

7

באַזעצט ער זיך אין ישראל⁸. אומעטום וווּ ער וווינט (אַפֿילו⁹ אין די לאַגערן) פֿאַרנעמט ער זיך מיט מוזיק. ער גיט אַרויס וויכטיקע ביכער וועגן דער ייִדישער מוזיק, ווי : ייִדישע מוזיק אין פּוילן צווישן ביידע וועלט־מלחמות (תל-אבֿיבֿ, 1970), קודש וחול¹⁰ אין דער ייִדישער מוזיק (תל-אבֿיבֿ, 1988), אין דער וועלט פֿון מוזיק און מוזיקערס (תל-אבֿיבֿ 1998). יששכר פֿאַטער איז געשטאַרבן אין ירושלים¹¹ דעם 11טן פֿעברואַר 2004.

1. yisokher 2. khazn cantor 3. akhu'ts à part/besides 4. directeur de chorale/Chorus conductor 5. besh'a's pendant/during 6. milkhome guerre/war 7. Anvers/Antwerp 8. yisroel 9. afilè même/even 10. koydesh vekho'y'l le sacré et le profane/sacred and secular 11. yerusholaim.

די גאַלדענע תקופֿה פֿון זשאַק אָפֿענבאַך האָט זיך געענדיקט צוזאַמען מיט צוויי טראַגישע געשעענישן אין דער געשיכטע פֿון פֿראַנקרייך : דער אַרייַנמאַרש פֿון די דייַטש־פֿרייסישע חיילות⁴³ קיין פֿאַריז און דער קאַמונאַרן־אויפֿשטאַנד קעגן דער עקזיסטירנדיקער רעגירונג. ס'איז געפֿאַלן דאָס קייסערטום. [...] ער האָט זיין טעאַטער ליקווידירט [...] און זיך אַרויסגעלאָזט אויף אַ טורנעע איבער די אַמעריקעס. ער האָט קאַנצערטירט, דיריגירט, אַרגאַניזירט קאַנצערטן פֿון זיינע שאַפֿונגען, ביז ער איז אַ קראַנקער צוריקגעקומען אַהיים. ערשט דעמאָלט האָט ער געשאַפֿן זיין לעבנסווערק, דאָפֿמאַנס דערציילונגען. [...] מיט די לעצטע פּוּחֿות⁴⁴ האָט ער געאַרבעט איבער דעם ווערק. [...] פֿון קראַנקעט האָבן אים זיינע פֿריינד געברענגט אויף אַ פֿראַכע⁴⁵ פֿון דער אָפּעראַ, אָבער די פֿאַרשטעלונג האָט ער שוין נישט געזען. ער איז געשטאַרבן דעם 4טן אַקטאָבער 1880 אין עלטער פֿון 61 יאָר.

ס'איז אָפֿט אָנגעגאַנגען אַ וויכוח⁴⁶ : צי איז זשאַק אָפֿענבאַך געווען אַ מוזיק־קאַמיקער, אַ מין הויף־ליך⁴⁷, וואָס האָט מיט זיינע שאַפֿונגען געצילט⁴⁸ צו פֿאַרוויילן פֿאַריז, צי איז ער געווען אַ קאַריקאַטוריסט, וואָס האָט דורך זיינע שאַרפֿע ברילגלעזער (וואָס ער האָט געטראַגן), געזען דאָס צעבאַלעוועטע⁴⁹, קאַקעטישע פֿאַריז און מיט געלעכטער און בייסיקן הומאָר אויפֿגעדעקט אירע שוואַכקייטן ? ער איז געווען ביידע.

חייל 43. ... khayoles armées prussiennes/Prussian armies *sing.* khail 44. koykhes forces/strength 45. répétition/rehearsal 46. vikuekh controverse/controvery 47. ...-Iets bouffon de cour/court jester 48. visé/aimed 49. gâté/pampered.

יששכר¹ פֿאַטער (1912-2004)

יששכר פֿאַטער, דער אויטאָר פֿון דעם אַרטיקל, איז געווען איינער פֿון די גרעסטע קענער פֿון דער ייִדישער מוזיק. ער איז געבוירן געוואָרן אין פּוילן אין 1912 און אויפֿגעוואַקסן אין אַ שטוב (ווי ער האָט עס אַליין געזאַגט), וווּ אַלע האָבן געזונגען. "זיין טאַטע איז געווען אַ חזן², און אין דער היים פֿלעגט ער אויך הערן, אַחוץ³ ייִדישע און רוסישע לידער, אַריעס פֿון אָפּערעס און אויך טאַנגאָס און פֿאַקסטראַטן. ער האָט געלערנט מיטן טאַטן און אין קאַנסערוואַטאָריע, דורכגעמאַכט דעם לערער־סעמינאַר אין וואַרשע און געוואָרן אַ מוזיק־לערער, אַ כאָר־דיריגענט⁴ און שפּעטער אַ מוזיק־קריטיקער. בשעת⁵ דער מלחמה⁶ ווערט ער פֿאַרשיקט אין אַ סאָוועטישן לאַגער, נאָך דעם פֿאַרברענגט ער דרייַ יאָר אין טאַדזשיקיסטאַן איידער ער קומט צוריק אין וואַרשע אין 1945. באַלד פֿאַרלאָזט ער אָבער פּוילן און פֿאַרט קיין פֿאַריז, וווּ ער פֿאַרברענגט אַ יאָר. איבער אַנטווערפֿן פֿאַרט ער אין ריאַ דע זשאַנעראַ, וווּ ער בלייבט עוף יאָר. אין 1962

איך וויל אַבאַנירן דעם פֿאַרווערטס

אַבאַנעמענט־פֿרייזן : פֿאַראייניקטע שטאַטן¹ : איין יאָר – 36 דאָלאַר, האַלב יאָר – 21 דאָלאַר
איבער דער וועלט : ים־פּאַסט² : איין יאָר – 40 דאָלאַר, האַלב יאָר – 25 דאָלאַר, לופֿטפּאַסט³ : איין יאָר – 97 דאָלאַר

נאָמען :
אַדרעס :
.....

„די פיעסע האָט געהאַט אַ סך מעלות²⁶ פֿאַר דער דאָזיקער „טרופע“ – דערקלערט שאַרלאַט – זי איז פֿול מיט פֿאַנטאַזיע און פֿאַלקסטימלעכער שטימונג²⁷. זי איז געשריבן אין אַ הינטערצייטיקן ייִדיש, מיט קורצע און פשוטע²⁸ זאַצן. די העלדן האָבן ניט קיין באַשטימטן עלטער און, ווי איר וויסט, האָבן אונדז געפֿעלט אַ פֿאַר יונגע לייט און אויך מאַנצבילישע²⁹ אַקטיאָרן : אונדזער וואַרשטאַט באַשטייט דער עיקר³⁰ פֿון פֿרויען. אַזוי אַרום האָבן אַ פֿאַר פֿרויען געקראָגן די געלעגנהייט צו שפּילן מאַנצבילישע ראָלעס. אָבער די הויפּטראָלע, יונה, האָט אומבאַדינגט³¹ געדאַרפֿט שפּילן אַ מאַן. מיר האָבן לאַנג געזוכט ביז עס האָט זיך סוף־כל־סוף³² באַוווּן ליאַנעל מילער !“

„די ערשטע שוועריקייט – זאָגט רענע – איז געווען דער זכרון³³ : זיך אויסצולערנען אויף אויסנווייניק אַ גאַנצע פיעסע איז ניט קיין קלייניקייט פֿאַר אַמאַטאָרן ! און דערצו האָט זיך שפּעטער אַרויסגעוווּזן³⁴ אַז מיר וועלן שפּילן פֿאַר אַן עולם³⁵, אין אַן אמתן טעאַטער !“

„פֿאַר מיר – דערקלערט די רעזשיסאָרשע – איז געווען שווער איבערצוגעבן די אַקטיאָרן אַז ס'איז ניט גענוג, זיי זאָלן שפּילן זייערע ראָלעס, נאָר אַז זיי דאַרפֿן אויך שפּילן צוזאַמען מיט די אַנדערע, פֿאַלגנדיק די גלאַבאַלע וויזיע פֿון דער פיעסע.“

די טרופע אַמאַטאָרן האָט, פֿאַרשטייט זיך,

הילע : אַרטור קאַליק

געהאַט זייער ווינציק מיטלען, אָבער די דאָזיקע מניעה³⁶ האָט זיך פֿאַרוואַנדלט אין אַ מעלה : די שוועריקייטן האָבן אַרויסגערופֿן אַ גרויסע שפּערישיקייט³⁷. די מינימאַלע דעקאָראַציעס, געשמאַקפֿולע קאַסטיומען, ליכט־ און קלאַנגעפֿעקטן און אַ מוזיקאַלישע באַגלייטונג האָבן אַרטינגעצויגן דעם עולם אין דער מעשה.

קירצנדיק די פיעסע האָט די רעזשיסאָרשע באַוווּן זי אויסצולייטערן³⁸. אַ דאַנק דער באַאַרבעטונג באַוווּזן זיך קלאָר, און דורך הומאָר, די וויכטיקסטע פֿראַגעס וואָס

סלאָוועס האָט געשטעלט : וואָס איז דער גורל פֿון אַ מענטש ? און פֿון אַ פֿאַלק ? צי האָט יעדער מענטש אַ חובֿ³⁹ און צי קען ער זיך פֿון אים אַרויסדרייען ?

אָודא⁴⁰ האָט זיך יונה־ליאַנעל מילער אַ ביסל געקווענקלט⁴¹ איידער ער האָט אַנגענומען די הויפּטראָלע : זיין אַ נביא, אַ ייִדיש־רענדדיקער נביא נאָך דערצו – איז דאָס אַ לעבן ? אָבער ווי יונה האָט ער אַנגענומען זיין גורל, ווי אויך אַלע אַנדערע אַקטיאָרן פֿון דער פיעסע.

ביים סוף לאָזט זיך אַלץ אויס מיט מזל⁴² : עס קומט פֿאַר אַ חתונה⁴³ און מע לאַכט געשמאַק פֿון דער מעשה מיט אַן אוצר⁴⁴, וואָס צוויי העלדן האָבן אים לאַנג געזוכט ביים וואַלפּיש אין בויד, אים געפֿונען און באַלד ווידער פֿאַרלוירן. נו, טאַקע אַ גוטער סוף : אַז מע זאָל שוין מער נישט האָבן קיין אוצר צו זוכן, וואָס וואַלט דאָס געווען פֿאַר אַ לעבן ! דערפֿאַר זוכט שוין שאַרלאַט מעסער אַ פיעסע פֿאַר אַ קומענדיקער אַוואַנטורע...

26. mayles qualités/advantages 27. ambiance/atmosphere 28. po'shete simples/simple 29. masculins/male 30. der iker principalement/mainly 31. absolutement/absolutely 32. sofkl-so'f enfin/finally 33. zikorn mémoire/memory 34. il s'est avéré/it turned out 35. oylem public/audience 36. menie obstacle 37. créativité/creativity 38. épurer/refine, pare down 39. khoyv devoir/duty 40. avade bien sûr/of course 41. hésité/hesitated 42. ... mazl מיט מזל se termine bien/turns out well 43. kha'sene mariage/wedding 44. oytser trésor/treasure.

דער ייִדישער טעם-טעם

אַ פּעריאָדיש בלעטל פֿאַר ייִדיש־לערנערס

דער ייִדישער טעם־טעם איז אַ פּובליקאַציע פֿון דעם פּאַריזער ייִדיש־צענטער – מעדעם־ביבליאָטעק

אין דעם נומער האָבן מיטגעאַרבעט איוועט, גאַלדע, יצחק, מאָרי, נאַטאַליאַ, עוולין, רובי.

Der Yidisher Tamtam
Maison de la Culture Yiddish
18, passage Saint-Pierre Amelot
75011 Paris
Tél. : 01 47 00 14 00
Fax : 01 47 00 14 47
tamtam@yiddishweb.com

מע קען אויך ליינענען דעם ייִדישן טעם־טעם אריפֿן אינטערנעץ : www.yiddishweb.com

[ענטפֿער פֿון זייט 5]

שפּיל 1

מ	ק	ו	ר
א	ל		א
ט	א	ר	ט
ש	ט		ל

שפּיל 2

ט	ל	א	ק
ר	א	ג	
	ט	ש	ק
ז	ש	ר	א

שפּיל פֿאַר אַוואַנסירטע : אַל/אַגער¹/בלאַק/בר²/זעראַ/לאַפּע/מאַסע/מקור³/סאַרט/עס/פעק/קאַ⁴/קלאַס/ראַג/ראָטן⁵

1. étalon/stallion
2. bar fils de/son of
3. moker source
4. la lettre K/the letter K
5. conseiller/advise.

[סוף פֿון זייט 5]

די דריי זענען געזעסן און געשמעסט וועגן דעם לעבן אין דער אַלטער היים און אין ישראל, וועגן אַלץ וואָס האָט פּאַסירט און אַלץ וואָס האָט נישט פּאַסירט. זיי האָבן געקוקט אויף דעם זונפֿאַרגאַנג און געזען ווי עס ווערט פֿינצטער אין דרויסן, אָבער אין צימער איז געווען ליכטיק און פֿריילעך.

- שפּיל פֿאַר אָנהייבערס : 1. ב. / 2. ז. / 3. ה. / 4. ו. / 5. א. / 6. ד. / 7. ג.